

Warszawa , 14. 11.2014 r.

Zbigniew Kobyliński i Dariusz Wach

Sprawozdanie z badań wykopaliskowych grodzisk prowadzonych w sezonie 2014 na terenie woj. warmińsko–mazurskiego

W terminie od 30 czerwca do 18 października 2014 r. zespół pracowników IAE PAN kierowany przez prof. dr hab. Zbigniewa Kobylińskiego, w skład którego wchodził także Dariusz Wach, w ramach projektu „Katalog grodzisk Warmi i Mazur” realizowanego we współpracy z Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, przeprowadził na terenie woj. warmińsko–mazurskiego (gmina Kisielice i Morąg) badania wykopaliskowe na 3 stanowiskach. Były to grodziska oraz potencjalne grodziska w Łodygowie, Podągach oraz Folwarku Starym. Celem wykopalisk było rozpoznanie charakteru ww stanowisk, określenie ich potencjalnych funkcji oraz pozyskanie materiału zabytkowego który umożliwiłby ich datowanie.

**Grodzisko (st. nr 1) w STARYM FOLWARKU, gmina Kisielice
(AZP 27-50/18)**

Prace prowadzono przez 4 tyg. w okresie od 22 września do 18 października 2014r.

Stanowisko nr 1 w Starym Folwarku usytuowane jest w obrębie północnej części pasa lasu położonego między Starym Folwarkiem a Jędrychowem. Grodzisko zajmuje NW, czytelnie wyodrębnioną od otaczającego je terenu, część zalesionego wzgórza otoczonego lokalnymi podmokłymi obniżeniami terenu. Owalny majdan ma około 35 m długości a samo grodziska wraz ze stokami około 80 m. Od strony północnej, północno zachodniej a zwłaszcza północno wschodniej ma wyraźne, strome zbocza. Od strony południowo wschodniej i południowej zbocza te stają się łagodniejsze, przechodzące w obszar kontynuacji wspomnianego wzgórza. W tejże jednak części stanowiska dostrzec się można podłużnego zagłębienia biegnącego w mniej więcej połowie długości stoku, co jednoznacznie kojarzyło się z istnieniem tam ewentualnej fosy. Wygląd tej części wzgórza (rozpoznany także poprzez zdjęcia z geoportalu i lidar) oraz wspomniane, zaobserwowane podczas letniej wizji

lokalnej, podłużne zagłębienie o „foso podobnym” wyglądzie zdecydowały o podjęciu badań archeologicznych. Ze względu na miejscowe obostrzenia dotyczące dostępu (także czasowego) do tego miejsca, związane występowaniem w tym punkcie gniazd chronionego orlika krzykliwego oraz planami objęcia tego terenu ochroną ścisłą, przeprowadzone badania będą prawdopodobnie jedynymi jakie, w przewidywalnym czasie, w tym miejscu mogły być przeprowadzone.

Łącznie otworzono na omawianym grodzisku 4 wykopy.

Wykop 1, który miał potwierdzić ewentualny sztuczny charakter nawarstwień wybranej do badań partii wzgórza i wstępnie określić ich miąższość oraz wzajemne zależności, wyznaczony został tak by poczynając od południowej/południowo wschodniej krawędzi wspomnianego łagodnego stoku przeciął tenże stok aż do miejsca gdzie on zanikał. Wykop miał 27 m długości i 1 m szerokości a jedynie w górnej partii, w miejscu odkrycia w profilu W przekroju dużych obiektów, na odcinku 4 m miał szerokość 2 m. Rezultaty oczyszczenia ściany W wykopu, potwierdziły występowanie na całej długości stoku warstw i obiektów archeologicznych a zatem także grodziskowy charakter stanowiska. Najważniejszymi odkrytymi przekrojami są ślady trzech rowów lub fosobodobnych obiektów, z których dwa (nr 19 i 28) są starsze natomiast rów (fosa) nr 37 młodszy. Całość zaobserwowanych nawarstwień sugeruje, iż grodzisko to użytkowane było dość intensywnie i po zniszczeniach pierwszych budowanych tam konstrukcji i odbudowywane i przebudowywane. Calcem dla tej części wzgórza są, różnej grubości i w różnych wzajemnych układach warstwy jednorodnej gliny, jasne warstwy i warstewki węglanu wapnia oraz warstwy jasnych, zbitych drobnoziarnistych piasków występujących w górnej części zbocz pod a w dolnej ponad wspomnianymi warstwami gliny. Na niemal całej długości (27 m) „południowego” zbocza grodziska miąższość odkrytych nawarstwień nadcalcowych jest dosyć zróżnicowana i wynosi od 0,2 m (sam dół stoku) przez 1, 1 m (kulminacja miąższości około 10 metrowej długości kompleksu warstw wypełniających płytkie, rozległe obniżenie stoku), znów 0,2 m nieco powyżej tego zagłębienia oraz średnio 0,4 m w górnej 1/2 części zbocza, gdzie jeszcze większą miąższość osiągały wypełniska trzech, wspomnianych wcześniej rowów. Analizując wszystkie nawarstwienia stoku grodziska wydaje się, iż pierwotnym przejawem aktywności ludzkiej w jego obrębie było wykopanie w krawędziowym pasie grodziska, w gliniastym podłożu, dwóch, oddalonych od siebie o 2 m obiektów (nr 19 i 28). Przez analogię oraz logikę przypuszczalnych funkcji w tym miejscu grodziska można domniemywać iż miały prawdopodobnie postać rowów czy też fos. Rów nr 19, który musiałby być najstarszą konstrukcją w tym miejscu usytuowany był tuż za (ku

wnętrzu grodziska) krawędzią stoku i wydaje się być rowem wykopanym na zapleczu (niezachowanego) wału. Miał 2,8 m szerokości, rynnowaty przekrój oraz 0,9 m głębokości. Wypełniony był, ewidentnie zasypiskowymi (prawdopodobnie jednoczasowymi), gliniastymi i piaszczysto gliniastymi warstwami ziemi nr 18. Mniejszy, niżej leżący rów 28 miał szerokość 1,2 m, głębokość do 0,7 m, płaskie dno oraz proste, strome ściany. Wypełnisko stanowiły przemieszane, piaszczysto żwirowe warstwy ziemi nr 25, 26 i 27. Ponad nimi i na długim odcinku w dół stoku leżały, w dolnych partiach głównie gliniaste i zglinione (nr 48 i 47) a w wyższych piaszczyste i piaszczysto żwirzaste (nr 38 i 46) warstwy zsuwiskowe i niwelacyjne. Z poziomu ich stropu, około 1,4 m w dół stoku od rowu nr 28, wkopany był kolejny ale młodszy od poprzednich, rów (nr 37) o szerokości 2,25 m i głębokości do 0,7 m. Miał on rynnowaty kształt przekroju i wypełniony był, jak się zdaje zsuwowymi warstwami piaszczystymi i piaszczysto żwirowymi (od dołu patrząc) nr 36, 35, 34 i ciągnącą się w górę zbocza poza jego granice już podhumusową warstwą nr 22. Jeszcze niżej w dół stoku wkopany był we wspomniane warstwy mały rów lub obiekt nr 45 (szerokość do 0,8 m, głębokość 0,3 m) z wypełniskami ziemnymi (nr 44, 43, 42) zmieszanymi z popiołami i drobinami węgla drzewnych. Strop wypełnisk obu tych obiektów stanowił humus co oznacza iż były najmłodszymi w tej części stanowiska

Wykopem sąsiadującym z wykopem nr 1 był wykop nr 3. Usytuowany został w obszarze przykrawędnym „południowej” części grodziska porzecznie do osi dłuższej wykopu pierwszego tak, że stykał się z nim narożnikiem. Otwierając ten wykop chciano rozpoznać kontynuację nawarstwień odkrytych w przekroju ściany „W” wykopu nr 1 w kierunku wnętrza majdanu. Pierwotnie wykop nr 3 miał wymiary 4 x 3 m. w jego obrębie znaleziono dość prosty układ kilku piaszczystych warstw (nr 2, 7, 11), które leżały horyzontalnie na sobie i zawierały niezbyt liczne fragmenty ceramiki wczesno żelaznej. Z poziomu warstwy nr 7 częściowo rozpoznano granice dużej jamy nr 72 z ciemnymi wypełniskami nr 10 i 15 oraz jak się wydawało niżej leżącymi kamieniami nr 13. Wykop powiększono tak by uchwycić cały obszar wspomnianej jamy. Miała ona owalno prostokątny (zaoblone narożniki) kształt, strome od strony południowej ściany i prawdopodobną głębokość około 0,3 m. W trakcie eksploracji okazało się, iż kamienie nr 13 stanowią odrębne, niższe nawarstwienie ciągnące się ku E i W poza granice dna jamy. Spowodowało to kolejne powiększenie wykopu nr 3 ku S i ku W, tak aby prześledzić przebieg domniemanego pasa wspomnianych kamieni. Ponieważ te ostatnie opadały w kierunku skraju grodziska dopuszczono interpretację, iż mogą stanowić warstwę bruku na krawędzi grodziska lub też wypełnisko rowu na zapleczu ewentualnego, nieistniejącego już wału lub palisady.

W toku dalszych prac okazało się, że ta ostatnia interpretacja była właściwą. Odkryty na przestrzeni całego wykopu w jego północnej części (na odcinku 7 m) rów nr 72 przebiegał lekko skośnie w stosunku do dłuższych ścian wykopu ale zgodnie z przebiegiem krawędzi grodziska. Miał nieco ponad 2 m szerokości, średnio 0,3-0,35 m głębokości i łagodnie rynnowaty przekrój. W planie poziomym występowało wyraźne zróżnicowanie jego partii centralnej i wschodniej od partii zachodniej. W partii centralnej i wschodniej zbocz „północne” obiektu i częściowo dna wyłożone były licznymi, średniej wielkości (0,05 – 0,1 m) przepalonymi kamieniami (nr 13) na których i pomiędzy którymi leżały liczne pojedyncze fragmenty oraz małe i duże skupiska (nr 96) fragmentów ceramiki jak również kilka całych lub niemal całych naczyń. Kamienie te przykryte były również warstwami i płatami przepalanej na różowo pomarańczowy kolor polepy (nr 102), popiołów (nr 108) oraz przepalanej ziemi przesyczonej drobinami węgla drzewnych (nr 97). Wszystkie te ślady spalonych konstrukcji drewnianych układały się częściowo na dnie ale przede wszystkim na zboczu południowym omawianego rowu co sugeruje, że na tamtej jego krawędzi (będącej jednocześnie krawędzią grodziska) stać musiała pierwotnie wspomniana (być może obronna) konstrukcja. Omawiany rów w kierunku „W” uchwytny był o wiele słabiej- w obu, poprzecznych do jego ewentualnego przebiegu) przekopach wykonanych do poziomu calca w „W” części wykopu można się dopatrzyć jego zarysu natomiast wypełniskami były wypełniska piaszczyste, przemieszane bardzo podobne do warstw calcowych. Na ich stropie w tej części wykopu leżały (w formie pasa) młodsze bruki nr 63 i niższy nr 68 z leżącymi pomiędzy niedużymi kamieniami skupiskami i pojedynczymi fragmentami ceramiki nr 69. Poniżej tych bruków znaleziono także dwa bardzo duże doły posłupowe nr 82 i 113. Leżały od siebie w odległości nieco ponad 1 m i tworzyły parę usytuowaną poprzecznie do krawędzi grodziska. Miały do 1,1 m głębokości, około 0,5- 0,7 m szerokości (w dnie zagłębienie posłupie o średnicy 0,3 m), proste, pionowe ściany i płaskie dno. Doły te oraz wspomniane bruki z ceramiką jak też omawiana wcześniej jama nr 72 są pozostałościami aktywności późniejszej niż spalenie opisywanej konstrukcji drewnianej ze skraju grodziska i zapełnienie związanego z nią rowu. Natomiast wcześniejsze od tych wydarzeń muszą być warstwy znajdujące się na zewnątrz i powyżej (w kierunku stoku grodziska), które widoczne były w ścianie południowej wykopu nr 3 oraz w przekroju ściany zachodniej wykopu nr 1. W tymże przekroju manifestują się one jako złożony kompleks jasnych warstw popiołowych (nr 16, 33), które być może tworzyły pasy równoległe do krawędzi stoku. Oddalone od siebie o około 0,6 m mogą być pozostałościami 2 lub 3 linii spalonych ścian drewnianych. Stratygraficznie są młodsze od zasypisk wielkiego rowu nr 19 (opisanego wcześniej) a starsze od

wspominanego później rowu (nr 98) z kamieniami i ceramiką. Aby rozpoznać nawarstwienia wnętrza majdanu na przedłużeniu linii ściany dłuższej wykopu nr 1 wykonano serię kilkudziesięciu odwiertów na długości 20 m w kierunku „północnym” gdzie założono wykop nr 2 o wymiarach 4 x 2 m. Znalezione tam jedynie prosty układ kilku warstw gliniastych (nr 5) i piaszczystych z nielicznymi, pojedynczymi fragmentami ceramiki, leżących na gliniastym i piaszczystym calcu. Wydaje się, że aktywność ludzka w tym rejonie grodziska była mało intensywna i nie prowadziła do znaczących przekształceń zastanej powierzchni.

Podobnego rezultatu spodziewano się w rejonie przykrawędnej części północno zachodniej grodziska gdzie jednak uwagę badaczy zwróciło nieznaczne podłużne zagłębienie terenu dzielące częściowo wspomniany obszar. Wytoczony wykop dłuższymi bokami nawiązywał do osi podłużnej wykopu nr 1. Miał 15 m długości i 1 m szerokości, jedynie w części „południowej” (przecinającej wspomniane wcześniej zagłębienie) na skutek znalezionych tam później artefaktów, na odcinku 4 m poszerzony został do szerokości 2 m. „Północny” koniec wykopu lekko przekraczał krawędź grodziska w tym rejonie. Ogółem można stwierdzić, iż archeologiczne nawarstwienia tego wykopu to (w części „północnej” i centralnej) przede wszystkim, bardzo podobne do calca warstwy piaszczyste (nr 2, 31) zawierające dość dużo pojedynczych fragmentów ceramiki wczesno żelaznej a w części „południowej” warstwy piaszczyste i popiołowe (nr 60) leżące nad, znalezionym w rejonie „podejrzanego” zagłębienia rozległym depozytem fragmentów ceramiki oraz kamieni (nr 64). Niezwykły ten depozyt złożony został na, jak się wydaje, specjalnie wyrównanym (podciętą od „E” warstwa nr 75) podłożu. Długość obszaru z ceramiką wynosiła około 3 m a szerokość co najmniej (część „zachodnia” wykraczała poza granicę wykopu) 1, 2 m. Składał się z wieluset fragmentów jak też skupisk ceramiki różnych typów (zarówno grubo jak też cienkościennej, w tym także naczynek filigranowych). Pomędzy, nad i pod nimi leżały przepalone kamienie oraz warstwy popiołowe i czarne spaleniskowe (nr 66). Nieco podobne lecz o wiele mniejsze skupiska ceramiki (nr 91) znaleziono tuż na „północ” od depozytu głównego oraz (także w tym kierunku), w odległości około 3 m (nr 87 w pasowym zagłębieniu nr 93). Calcem były warstwy piaszczyste a niżej piaszczyste częściowo zorsztynowane (nr 88).

Podsumowanie:

Nawarstwienia grodziska w Starym Folwarku dowodzą, iż jest to stanowisko wielofazowe, którego konstrukcje (w części „południowej”) co najmniej kilkakrotnie były modyfikowane i intensywnie użytkowane. Znalezione materiały ceramiczne (wczesno żelazny) pochodzą przede wszystkim z tego rejonu. W części „północno zachodniej” znaleziono

wprawdzie niezwykle bogaty depozyt ceramiki, jednakże mała miąższość i małe zróżnicowanie występujących tam nawarstwień sugerować mogą, iż teren ten był wykorzystywany jedynie punktowo (w obszarze wspomnianego zagłębienia z ceramiką). Wydaje się niezwykle ważnym aby, o ile to będzie możliwe przeprowadzić kolejne badania sytuowane przede wszystkim w południowej, przykrawędnej i stokowej partii tego, niezwykle ciekawego grodziska.

Posumowanie ilościowe:

Łącznie:

Przebadano 94 m kw.

znaleziono (wyodrębniono):

113 jednostek stratygraficznych

47 zespołów inwentarzowych ceramiki

3 zabytki wydzielone (, kamień ze śladami obróbki, 1 przęślik gliniany, 1 niezidentyfikowany przedmiot gliniany)